

MODERN DÜŞÜNCEDE İRADE TERBİYESİ

On dokuzuncu yüzyıl ortalarında ortaya çıkan modernizm kelimesinin kökeni Latince modo'dan türeme modernus kelimesinden gelmektedir. "Yeni ve güncel" anlamında kullanılan modern kavramı, hümanizmin temelinde oluşan Rönesans aydınlanma döneminin devamı niteliğindedir."¹ Kavram "5. yüzyıldan bu yana sürekli olarak eskiden yeniye geçişi ifade etmektedir."² Şöyle ki "modern olarak kabul edilen ürünlerin ayırt edici özelliği "yeni" olmasıdır."³ Yeni olan her şey bir öncekinin yerini alacaktır. Modern çağ bizlerin karşısına hep yeni bir ürün, yeni bir alışkanlık olarak çıkmaktadır. Bu durum insanların kültürel, sosyal hatta siyasal olarak tüm yaşam alanlarına etki etmektedir. Eskiye ait olan geleneksel tüm alışkanlıklar modern düşünce ile beraberinde yeni alışkanlıklar getirmiştir.

"Modernizmin oluşumunda ve sürecin devamında; fikri olarak Aydınlanma Çağı, politik olarak Fransız Devrimi ve ekonomik olarak da Bilimsel Devrim ışığında Sanayi Devrimi belirleyici olmuştur."⁴ Bu süreçte insanoğlu hep keşfeden, üreten bir varlık konumundadır. Günümüze kadar olan değişimlerin temelinde insanın bir üreten varlık olması önemli bir yer edinmiştir. Sürekli üreten insan, zaman içinde hep yenileri ile karşılaşmış ve daha yenisini istemiştir. Modern düşüncenin bir başka tanımı, aslında tam da budur diyebiliriz: Hep "daha iyisi" olsun. Bu anlayış insanların süregelen alışkanlıklarını ve isteklerini değiştirmiştir. Sanayi Devrimin ortaya çıkışı ile başlayan makineleşme, zamanla fabrikalarda sınırlı kalmayıp tüm yaşam alanımıza girmiştir. İnsan artık her işini, ürettiği bu makinelerle yapabilmektedir. İletişimini dahi bu makineleşmiş sistem ile sürdürmektedir. Çağın getirdiği tüm bu yenilikler insanı kolaycılığa, bireyselliğe alıştırmıştır. Teknolojinin üretimi ve kullanımının buna etkisi çok büyüktür. Böylece kişi kendisini kontrol edemez halde teknolojinin içerisinde bulmuştur.

¹ Decombo Design Combination. "Modernizm ve Postmodernizm Arasındaki Farklar" 30.09.22, www.decombo.com

² Harun Kırılmaz, Fatma Ayparçası. (2016), *Modernizm ve Postmodernizm Süreçlerinin Tüketim Kültürüne Yansımaları*. İnsan ve İnsan, Sayı: 8, Sayfa: 33

³ Erkan Perşembe. (2003), *Modernlik ve Postmodernlikte Din Problemi*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 14, Sayı 14-15, sayfa 160

⁴ Harun Kırılmaz, Fatma Ayparçası. (2016), *Modernizm ve Postmodernizm Süreçlerinin Tüketim Kültürüne Yansımaları*. İnsan ve İnsan, Sayı: 8

Başta sözü edilen yenilikler tek bir amaç olan insanın yaşam gayesi hayatta kalma mücadelesiyken zamanla modern düşüncenin etkisi altına girilerek ihtiyaç fazlası üretim gaye edinilmiştir. Bu durum insanlar arasındaki çıkar ilişkisini ve menfaat duygusunu kabartmıştır. “İnsan, akli sayesinde insanüstü dinsel ve metafiziksel güçlerin etki alanı olarak gördüğü doğanın gizemini çözmeye başlamış, gizemin çözülmesine koşut olarak da ona hâkim olma, onu kontrol etme ve kendi çıkarları doğrultusunda kullanma yönünde büyük arzu duymuştur.”⁵

Modern dönem dediğimiz sanayi devrimini insanın kendi gizemini keşfetmeye başladığının ilk göstergesi sayabiliriz. Şöyle ki, o döneme kadar Batı dünyasında insan hayatında önemli bir yeri olan kilisenin, kişinin kararları üzerinde etkisi büyüktü. Aydınlanma dönemine kadar kilise insanlar üzerinde büyük bir güce sahipti. Modern dönemde akıl merkeze alınca insan, evreni, kendini, çevresini akıl ve onun ürünü olan bilim ile anlamaya başlamıştır.

İnsan duygu ve düşünceleri olan ve bunları kontrol edebilen bir varlıktır. Bu kontrol yeteneği irade olarak adlandırılmaktadır. Şöyle açıklamak gerekirse “ruhumuzu iki atı birden dizginlemeye çalışan bir sürücü gibi düşünebiliriz. Atlardan biri olumlu kişilik özelliklerimizi temsil etmekte, diğeryse kötücül dürtülerimizi.”⁶ İşte burada tercih bize bırakılmış olup kontrol kendi elimizdedir.

Günümüzde modern düşünce üzerine yaşayış hâkim olup modernizmin getirmiş olduğu yenilikler ve kolaylıklar insanı bireyselliğe ve kolaycılığa itmiştir. Bu durum insanda irade bakımından zayıflık göstermektedir. Çünkü insan emek vermeden ulaştıkça tembelleşmiş ve istikrarlı olma alışkanlıklarını yitirmiştir. Modern zamanla gelen teknolojideki yenilikler insanı bu duruma getirmiştir. Bu konuda ne yapmak gerekir? İnsan iradesini nasıl terbiye eder? Günümüzün getirmiş olduğu konfor alanında irade terbiyesi mümkün müdür?

“İnsan, yaratılış itibarıyla diğer canlılardan daha üstün yeteneklere sahip bir varlıktır. İnsanın üstünlüğü sorumluluğunu da beraberinde getirmektedir.”⁷ İşte bu sorumluluk

⁵ Gürsoy Akça. (2005), *Modernden Postmoderne Kültür ve Kimlik*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 15, Sayfa 3

⁶ Cal Newport (çev: Cansen Mavituna), *Dijital Minimalizm*, Metropolis Yayınları, Ağustos 2022, İstanbul, Sayfa 38-39

⁷ Ahmet Akgüç. (2008), *İnsan İradesi ve Sorumluluğunun Kategorik ve Zihinsel Varlık Temelleri*. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt 7, sayfa 252

insanda irade olarak adlandırılmaktadır. İnsanın üstünlüğü akli bir varlık olma sebebiyle seçimlerinde aranmaktadır. Bu seçimlerdeki tercih tamamen kendisine bırakılmıştır. Eğer insan bu bilincin dışına çıkarsa iradesinde emin olmakta zorluklar yaşayacaktır.

Günümüzde maalesef birçoğumuz bu bilincin dışına çıkmış bulunmaktayız. Sebebi yine bizden kaynaklanmaktadır. Modern düşünce çağı birçok alışkanlığımıza yön verir durumdadır. Hemen elde etme arzusu ve günümüz imkânlarıyla elde etmenin kolaylaşması insana bir durma noktası bırakmamaktadır. Tüm bunlar kişinin iradesinin zayıflamasına sebebiyet vermektedir. İyi ve kötü olanı, işe yarayıp yaramayacağını değerlendirmez, ayırt etmez olmuştur. Bu konuda yapılacak şey nedir? Öncelikle durumun farkında ve bir şeylerin yanlış gittiğini bilincinde olmalıdır.

Burada yapılması gereken ilk şey modern çağın getirmiş olduğu yeniliklerin yararlarının yanında zararlarının da farkında olunmasıdır. İnsan iş gücünü azaltan ve birçok alanda kolaylık sağlayan teknolojik gelişmeler insanları da makineleştirmiş durumdadır. Kişi sadece kendisi varmış gibi düşünmekte ve yaşadığı toplumdan kendisini soyutlamaktadır. Kendisini soyutlayan birey daha da bireysel yaşam alanına sıkışıp hayatı sadece sosyal medyalardan ve orada akıp giden kusursuz hayattan ibaret saymaktadır. Bunlar kişiyi en lükse kolay yoldan ulaşmanın imkânlarını aratmaktadır. İyi ile kötüyü ayırt edemeyen kişi sadece kendi menfaati ve çıkarları doğrultusunda tercihler yapmaktadır.

Gelinen bu noktada kişi farkında olup istikrar sağlamaya niyet ederse iradesini terbiye etmesi mümkün olacaktır. Öncelikle kişi muhasebesini bu noktada iyi yapabilmelidir. Nelere zaafı olduğunu belirlemeli ve onları tedavi etmelidir. Eğer kişi kendisinde bir değişim isterse bu imkânsız değildir. Modern dönemin bizlere sağladığı kolaylıklar çok cazip gelmektedir. Eldeki imkânları yok saymak elbette imkânsızdır ama burada sınır koyabilmek çok önemlidir. İrade terbiyesi burada başlayacaktır. Önümüze sunulan kolaylıklara ve imkânlara rağmen istek ve arzulara sınırlama koymayı başararsak içerisinde yaşadığımız modern zaman bizi kendisine bağımlı kılamaz.

Sonuç olarak modern düşünce ve gidişata rağmen tercihlerimizi yeniden kendi elimize alabiliriz. Burada izlenecek ilk yol, farkında olmaktır. Daha sonrasında çağın bizlere vermiş olduğu imkânların faydasını ve zararını ayırt etmek olmalıdır. Modern düşünceyle beraber teknolojik gelişmeler karşı konulamaz teklifler sunmaktadır. Bu cazip tekliflerin kişiyi hangi

yönde etkilediği çok önemlidir. İnsanı insan yapan faktörlerden olarak; bir arada olma, sadece kendini değil ötekini de dikkate alma hasletleri modern çağ ile kaybettiğimiz özelliklerimizdir. Yenilikler bir anda gelmediği gibi alışılan kötü şeyleri terk etmek bir anda olmayacaktır. Kişi bu anlamda da kendisine zaman tanınmalıdır. Sabır ve istikrar, kişinin iradesini terbiye etmesinde iki önemli kavram olacaktır.

Modern düşünce insanın arzu ve isteklerini ön plana çıkartan bir yaşam biçimini sunmaktadır. İstek ve arzunun ön planda olduğu toplum yapısı, nefsinin kölesi olmaya mahkûmdur. Bu mahkûmiyet insanın ihtiyaçlarının yalnızca maddî olduğu düşüncesini benimsetir. Hâlbuki insanın sadece maddi istekleri yoktur, insan aynı zamanda bir ruhani/manevi varlıktır. Bu yüzden tercihlerimiz sadece bizi değil ötekini de ilgilendirir. Modern dönemle birlikte gelen kolaylıklar cezbedicidir. İnsanoğlu bu durumda tercihlerine özen göstermelidir. Yenilikleri iradi açıdan iyi veya kötü yönde kullanmak kişinin elindedir. Bu sebeple modern dönemde de kişi iyinin ve kötünün seçimlerinde dikkat eder, iyilik yönünde kararlılık gösterirse her zaman iradesini terbiye etmesi mümkün olacaktır.